

wordt het 1984?

'Niets was van jezelf, behalve de paar kubieke centimeters binnen in je schedel...'

JAAP DE JONG

Dat citaat pikte ik na ongeveer één-derde van George Orwells '1984' op als thema voor dit stukje. Het is een kernachtige formulering van een essentieel deel van mijn mensbeeld, waarop ik mijn hoop baseer. Hoe beïnvloed, gemanipuleerd en weggedrukt ook, mensen hebben uiteindelijk een vrijheid van voelen, denken en doen, die hen niet af te nemen valt. Hoe onderdrukkend een maatschappelijk systeem ook, mensen kunnen zich er aan onttrekken. Door humor, door sport, door liefde voor de natuur, door relaties, door creativiteit, door zwart geld, door informele markt... En blijft er niets anders over, door te grijpen naar de laatste mogelijkheid van menselijke fantasie: verzet.

Maar, verder lezend, bleek dat het er de Kernpartij in Oceanië juist, vanuit de beginselen van het ENGSOC, om gaat de inwoners dat te ontnemen.

'Het is onduidelijk dat er ergens ter wereld een verkeerde gedachte zou bestaan, hoe verzwegen en machteloos die ook moge zijn.'

De hoofdfiguur Winston Smith verraadt uiteindelijk zijn vriendin; kiest voor zelfbehoud, als de meest vreselijke marteling die hij zich kan denken - aangevreten te worden door ratten - hem wacht. En verliest op het zelfde moment zijn gevoel van eigenwaarde. Het verhaal eindigt als Winston komt waar de partij hem al lang wilde hebben. Hij kijkt naar het reusachtige portret van Grote Broer, dat altijd en overal naar iedereen kijkt, en heeft Grote Broer lief. De strijd was voorbij, hij had de overwinning op zichzelf behaald. Dat maakte het handhaven van mijn thema wat moeilijk.

Het leek de redactie een leuk idee om, nu Radikaal Aktief weer een echt blad gaat worden, in het eerste nummer twee mensen over '1984' aan het woord te laten. Of ik dat dus even wilde doen, vanuit een 'marxistisch' standpunt liefst; dan zou een ander een 'groene' reactie schrijven. Volgens het principe van de evenredige verdeling als rechtvaardigheid zou iedereen zo aan bod komen.

De redactie had zelf het boek misschien nog niet zo goed gelezen. Daarin voeren de drie grootmachten Oceanië, Eurazië en Oostazië een voortdurende oorlog, die nooit gewonnen kan worden, ieder vanuit eigen ideologieën, die even totalitair waren en nauwelijks van elkaar te onderscheiden. De oorlog mocht zelfs niet gewonnen worden, omdat de strijd naar buiten de 'eenheid' naar binnen versterkte en de ongelijke machtsverdeling rechtvaardigde.

Over geloven valt niet met rede te twisten! Ik ben er niet zo voor om met elkaar te praten vanuit inspiratiebronnen of levensopvattingen. Tegelijkertijd wil ik me er niet aan onttrekken, omdat je noch het strijdpark, noch de spelregels altijd zelf kunt bepalen. Dus soms doe je mee aan de jaren durende stellingenoorlog, maar dat betekent nog niet dat je ook moet terugtrekken in het door anderen voor jou uitgediepte loopgraf: het marxisme. Voorzover ik 'marxistisch' ben, is dat omdat het een hulpmiddel is om maatschappelijke verhoudingen te verklaren en te begrijpen. Dat het marxisme behalve een wetenschappelijk geformuleerde maatschappijkritiek ook als politiek organisatieprincipe aspecten van een heilsleer kreeg, mag zo zijn, maar dwingt mij niet in een keurslijf. In mijn paar kubieke grijze centimeters is het tenslotte ook maar een rommeltje. Ben ik een marxist, dan ben ik zeker ook een anarchist; dan ben ik filosofisch een materialist, in mensbeeld een existentialist, gaat het over God iets tussen agnost en atheïst, in levenshouding: 'doe maar gewoon, dan doe je gek genoeg'. Dus gewoon een rommeltje. Van een hele hoop een beetje en niets in het bijzonder. Dus wat mij betreft constateren we dat er aan de wereld wel wat te veranderen valt, gaan we aan de slag; denkend, pratend en doend geven we vorm aan een gezamenlijke utopie. En zien we wel hoever het pad ons bindt.

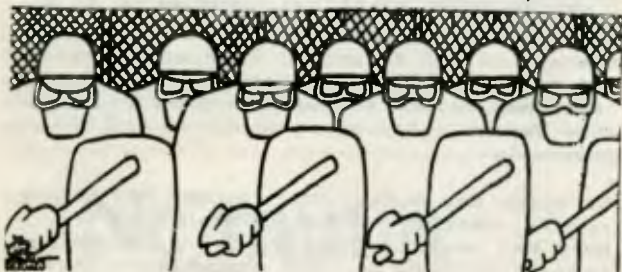
'1984' wordt vaak uitgelegd als een aanval op het autoritaire marxisme, geschreven door een teleurgestelde 'fellow traveller' (een westers intellektueel, die vanuit een revolutionaire solidariteit het verwerpelijke Russische regime verdedigde). En Grote Broer heeft als figuur meer met Vadertje Stalin gemeen dan de snor. Maar wat bedoelde Orwell dan in 1948, toen hij het boek schreef, met de voornaam van zijn hoofdfiguur Winston? Was dat de voorspelling van de noodzakelijke ondergang van het westers kapitalisme? Als Winston het boek leest van De Broederschap, het samenwerkingsgenootschap tegen de Partij, constateert hij dat de beste boeken die zijn, welke je vertellen wat je al weet. Naar mijn gevoel was

vervolg op pag. 12

WORDT HET 1984?(verv.pag.5)

de inhoud van dat boek net zo strijdig met zijn gedachten als de officiële ideologie. Men kan dus in een boek net zoveel lezen als men wil. Wat ik lees is een wijzen op de gevaren van totalitaire autoritaire systemen als eerste; als tweede dat er in de verschillende maatschappelijke systemen vergelijkbare ontwikkelingen zijn naar centralistisch en technokratisch bestuur. Dat lijkt meer geïnspireerd door de opvattingen van de Duitse socioloog Max Weber, die een algemene ontwikkeling naar burocratie als maatschappijtype schetste.

De Kernpartij probeert steeds verder mensen hun eigen leven te onteigenen. De beginselen van de ideologie ENGSOE zijn daarom : nieuwspraak, dubbeldunk en veranderlijkheid van het verleden. De bedoeling van nieuwspraak is om denkruimte in te krimpen, door de woordenschat steeds verder in te perken en alle gevoelslading uit woorden te halen. Heb je het begrip 'goed', dan wordt 'kwaad' 'ongood'; 'prachtig' 'plusgoed'; 'schitte - rend' 'dubbelpiusgoed'. Het 'Ministerie van Liefde' (dat orde en tucht handhaaft) heet

in nieuwspraak 'Minilief'. (Ondanks mezelf moest ik toen denken aan een zeer bevriende zusterpartij waar de werkgroep Gemeente-Politiek GEMPOL heet, een bestuurslid in de functie JUPO - Justitie en Politie - wordt gekozen). Dubbeldunk is een wat moeilijk filosofisch principe waardoor ieder begrip zo wel de eigen betekenis kan hebben als de te genovergestelde en daarmee aan betekenis verliest. Naar het de machthebbers uitkomt verandert die betekenis dus. Het laatste principe wordt uitgewerkt in de stelling 'Wie het verleden beheerst, beheerst de toekomst, wie het heden beheerst, beheerst het verleden'. Het Ministerie van Waarheid doet niets anders dan steeds weer opnieuw de geschiedenis herschrijven. De mens wordt ontroofd van de gevoelswaarde in taal, de denkoriëntatie in begrippen, de collectieve ervaring in de geschiedenis.

In '1984' was er iedere ochtend verplichte ochtendgymnastiek. Onder invloed van Japanse kwaliteitskringen wordt dat in westerse bedrijven ook ingevoerd. En denk aan de fitnesscultuur, de ritmische NOS-gymnastiek. Het telescherm kan wel worden afgezwakt, maar niet helemaal afgezet; de televisie en de technische vooruitgang maken een einde aan het privéleven; ook in het boek. De maatschappij wordt geleid door de nieuwe aristokraten : burokraten, geleerden, technici, publiciteitsexperts, sociologen, beroepspolitici, journalisten...

Is de Partij wel nodig om mensen het eigen leven te ontnemen ? Is het toch 1984 ?

Orwells boek biedt een troost. Winston Smith 'denkt' dat het 1984 is, maar omdat de geschiedenis is blijven stilstaan, kan hij het nooit zeker weten. Alles was vervluchtigd tot een schaduwwereld, waarin uiteindelijk zelfs het jaartal onzeker was geworden.

We hoeven dus niet meer te doen dan te strijden voor het behoud van Oudejaarsavond, dan zal het nooit '1984' worden.